

Nekončící příběh

Text: PhDr. Pavla Kodymová, Ph.D.,
katedra sociální práce Filozofické fakulty
Univerzity Karlovy v Praze

Evropská sociální práce odvozuje své kořeny od křesťanské charitativní tradice a světského humanismu. Za dlouhé období svého postupného vývoje a přeměny z laických intuitivních forem pomoci se změnila:

- z „preprofesionální“ formy praxe na praxi postavenou na teoretickém přístupu předávaném formou certifikovaného školení uznávaného systému vzdělávání;
- na profesi, která na rozdíl od jiných pomáhajících profesí nabízí možnosti intervence zaměřené jak na jednotlivce, tak i na společenství (obec, region, stát...).

Za tímto účelem musí mít sociální pracovník pevný základ znalostí o chování lidí a sociálních institucí s cílem pochopit klientovu situaci i s tím, že tato je, nebo může být, dále ovlivňována rozdílnými názory plynoucími ze způsobu, jak lidé budou tyto situace interpretovat a reagovat na ně. To vyžaduje, aby sociální pracovníci zvládali celou řadu technik pomoci, ze kterých mohou vybírat tak, aby mohli pomáhat v celém spektru své praxe jednotlivcům, rodinám, skupinám, organizacím a komunitám zlepšit jejich sociální fungování.

Malá anebo žádná znalost geneze oboru však umožňuje zastáncům a představitelům výkonu sociální práce bez profesní přípravy opakovaně obracet pozornost společnosti k otázce, zda by si nevystačila se sociálními pracovníky, u kterých by netrvala na profesním vzdělání a setrvala v uspokojení s faktem, že pomoc motivovaná soucitem, potřebou pomáhat i odstraňovat vnímanou nespravedlnost či útlak vůči jednotlivcům a skupinám je zcela dostačující pro naplňování cílů sociální práce, a to napříč celým jejím polem vykonávané praxe.

Přitom rozsah praxe, jaký je nabízen, je velmi pestrý a lze jej členit například dle: (a) oblasti praxe (služby pro seniory, komunitní rozvoj...), (b) problémových oblastí (zneužívání návykových látek, násilí v rodině...), (c) ohrožených skupin (děti a mládež, etnické skupiny...), (d) intervenčních metod či specifických postupů intervencí (práce s jednotlivcem, rodinou a skupinou, komunitou, sociální plánování, správa, formulace sociální po-

litiky, konzultace; komunitní organizace; sociální plánování; case management, výzkum...) nebo (e) praxe v kontextu souvislosti a perspektiv (podniková sociální práce, v nemocnicích, ve školách, v městských nebo mimoměstských oblastech...) apod. Domnívat se, že bez odborného vzdělání v sociální práci nebo bez partnerství či supervize sociálního pracovníka na tomto poli uspějí, aniž bych (a) ve zvýšené míře riskoval/a ohrožení klienta/ů nebo (b) tytéž podroboval/a intervencím neplnění svých cíl, je obdobné, jako být přesvědčen/a, že nadání a úspěch je pouhou záležitostí píle a snahy.

Důvodů, proč tyto diskuze doprovázejí profesi po celou dobu její existence, je mnoho. Klíčovým byla a je snaha uspořít na nákladech, tedy i na mzdách sociálních pracovníků jejich výměnou za motivované laiky. O tomto kroku se již v roce 1938 vyjádřila Vorlová tak, že: *žádná společnost a ani stát nemá tolik peněz, aby mohl postupovat takovým způsobem, protože podpora poskytnutá bez znalostí postupů má hodnotu hrsti mincí vhozených davu.*¹

Úspěchy sociálních pracovníků pak byly vnímány jako náhodné, zato neúspěchy předávány jako typický projev aktivit profese.

Dalším z podstatných důvodů je způsob, jakým je tato profese a její ne/zastupitelnost ve společnosti vnímána. Sociální práce a její důležitost pro společnost byla po celé období druhé poloviny minulého století na našem území zpochybňována a již počátkem padesátých let ochromena likvidací jejího vzdělávacího systému i soukromoprávních poskytovatelů péče a pomoci. Výrazně tomu napomohlo i její následné přesměrování do role nápravné,

trestající a dohlížející, přičemž její předválečná minulost byla důsledně dehonestována. Úspěchy sociálních pracovníků pak byly vnímány jako náhodné, zato neúspěchy předávány jako typický projev aktivit profese. Nicméně diskurz o sociální práci nelze vnímat pouze jako názory „těch druhých“. Na tomto diskurzu se podílejí i sami sociální pracovníci, kteří stejně jako členové jiných utlačovaných skupin nejsou imunní vůči internalizaci do jisté míry negativního a stigmatizujícího pohledu společnosti na sebe a své povolání, proto i oni místy zaujmají poněkud ambivalentní postoje vůči sobě a své profesi.² Sami sociální pracovníci pak tuto situaci vnímají jako dilema, se kterým se musí vyrovnávat, a to často činí tak, že jej potlačí. Je to způsob, jakým se vyhýbají zpochybňování sociální práce jako vědní disciplíny ze strany společnosti. V důsledku tohoto dominantního diskurzu o sociální práci tak ale také potvrzují svoji identitu profesionálů podřízených jiným profesím. S tím souvisí i problematické vymezování hranice působení sociální práce a profesí, jako je psychologie, pedagogika, sociologie apod., které dle Haluk Soydan (1993) spíše přeceňují své schopnosti řešit teoretické a metodologické problémy, zatímco schopnost sociální práce, aby rozvíjela svou vlastní teoretickou a metodologickou identitu, podceňují. Toto však zůstane beze změn, pokud budou i nadále diskurz o sociální práci tvořit představitelé jiných profesí, protože procesy stigmatizace sociální práce mohou zmenšit a postupně zastavit jen sociální pracovníci; a pokud tak aktivně neučiní, diskurz o sociální práci bude i nadále žít svým vlastním životem, aniž by byl zpochybněn neustále nabývanými zkušenostmi a znalostmi těch, kterých se týká.

Inspiraci, jak se s takovou situací vyrovnat, nám může nabídnout naše vlastní historie. Jsem si vědoma, že pohled na Evropskou historii sociální práce je, jak říká Lorenz³, „riskantní podnik“. Neboť tato je sice komplexní, ale nelineární a plná momentů, kdy se vydávala rozličnými a někdy dnes už i ne zcela akceptovatelnými cestami, které byly a jsou výpovědí příslušné doby a teritoria určujících rozvoj sociální práce. I tak považuji přístup,

³ Lorenz, W.: Practising history. *International Social Work* 50, 2007, pp. 597–598.

⁴ Šulc, M. (1940): Podstata práce Národního ústředí sociální a zdravotní péče. *Sociální pracovníce*, 9, 68–73.

¹ Vorlová, K., „Úspory v sociální péči“, *Sociální pracovníce* 7, 1938, s. 129–132. In.: Kodymová, P.: *Historie české sociální práce 1918–1948*. Karolinum, Praha, 2013.

² Skutečnost, že sociální pracovníci mohou často internalizovat a integrovat tyto pohledy na sebe, jsou dle Levin podobné jako výstupy analýz „židovské sebe-nenávisti“ od Kurta Lewina. Levin, I.: *Discourses Within and About Social Work*, *Journal of Comparative Social Work* 1, 2009, s. 2–18.

s jakým se naši předchůdci s obdobnou situací vyrovnávali, za inspirativní a při-nejmenším motivační.

Ve druhé polovině minulého století publikuje v oborovém časopisu Šulc⁴ studii pojednávající o slabině sociální práce, která vycházela a „pohříchu“ doposud vychází z neustále se opakujících konfliktů uvnitř i vně profese: (a) konflikt mezi praktiky s dlouholetou zkušeností a nováčky, (b) konflikt mezi laiky a profesionály a (c) konflikt mezi profesionály sociálními pracovníky a profesionály ostatních profesí. V české meziválečné praxi se pak sociální pracovnice s uvedenými konflikty vcelku úspěšně vypořádaly.

Ad (a) Řešení konfliktu, který vznikl zejména nad postupy v oblasti intervencí, našli ve vzájemné inspiraci a akceptaci zkušenosti praxe a přínosu možných inovací, kdy již zkušenosti sociální pracovníci byli v roli trpělivých mentorů a příchozí absolventi nositelé nových náhledů. Ad (b) Polemika, zda mají sociální práci vykonávat profesionálové, či motivovaní laici, skončila konstatováním, že sociální práci se daří dobře pouze tam, kde působí obě skupiny – pracovníci z povolání nesoucí teoretické i praktické vědomosti i pracovníci laičtí s perfektní znalostí místních poměrů i povahy lidí, a právě proto se schopnosti vystihnout dopad příslušné intervence. V kompetenci profesionálů zůstala koordinační a metodická činnost, protože jejich odbornost byla zárukou, že v okruhu jejich působnosti se k potřebným dostane vhodná a rychlá pomoc a že všechny případy budou posuzovány z jednoho hlediska – jejich potřebnosti. Pro vzájemnou spolupráci byl ovšem nezbytný oboustranný respekt. Jestliže byly splněny podmínky pro základní spolupráci, byla společná praxe sociálních pracovníků profesionálních a laických shledávána jako vzájemně se obohacující a pro sociální práci i péči přínosná.⁵ Tato minulost může být současným sociálním pracovníkům inspirací v tom, aby iniciovali vzájemnou spolupráci a podporu všech, kteří se snaží dosáhnout sociální spravedlnosti posílením občanství a bojem proti nespravedlnosti a spolupodíleli se tak na budování „silnější komunity“. Ad (c) Odstranění příčin konfliktu mezi profesemi dosáhli sérií vzájemných od-

borných diskuzí v odborných, populárně naučných i běžných zdrojích informací, na seminářích i konferencích i na akcích pořádaných na půdě profesních organizací. Nevynechali ani státní správu a její představitele. Cíle, jak spolupracovat, ale nebojovat, se dařilo dosahovat zejména zjišťováním vzájemného očekávání a následného vyjasnění podob společných intervencí ve prospěch klienta.

Jestliže byly splněny podmínky pro základní spolupráci, byla společná praxe sociálních pracovníků profesionálních a laických shledávána jako vzájemně se obohacující a pro sociální práci i péči přínosná.

Počátkem třicátých let minulého století se obrací Wronská⁶ k sociálním pracovníkům: „*Vždy, když se práce prováděná doposud jen ze záliby a dobrovolně, vyvine v povolání, dostane tím nový charakter a vyžaduje odborné výkony a znalosti. Proměna sociální péče v povolání dodává sociálnímu pracovníkovi jistotu, která spočívá nejen v odborných znalostech, ale i v mnohostranné zkušenosti s životními problémy jednotlivců. Žádá-li společnost pro výkon této činnosti odborné síly z povolání, znamená to, že uznává význam tohoto povolání a tím i těmto profesionálům, a to na základě jejich odborných znalostí, svěřuje určitou autoritu, protože pracují s tím nejcennějším – s lidmi. Sociální práce má nejméně takovou odpovědnost, jakou mají jiná povolání, která se zabývají člověkem – lékaři, soudci, učitelé, ošetřovatelky, pěstounky, porodní asistentky. Sociální práci zajímá člověk jako celek. Jeho se snaží zařadit zpět do společnosti.*“ To, jak byla a je vnímána profese sociál-

ní práce, je přímo úměrné tomu, kdo diskurz o sociální práci vytváří. Toho si byli sociální pracovníci vědomi i v minulosti, a tak se součástí aktivit profesních spolků stal cílený dlouhodobý plán propagace sociální práce, a to jak formou inzerátů, odborných přednášek, článků, rozhovorů a příspěvků v rádiu, tak i tvorbou sociálního filmu. A to vše s vědomím, že pokud budou diskurz o sociální práci tvořit média, případně představitelé jiných profesí, nelze očekávat, že bude široká veřejnost informovaná o její reálné podobě a účelu. Obecně lze konstatovat, že profesní organizace sociálních pracovníků mimo jiné velmi důrazně dbaly na budování a zkvalitňování vzdělávací soustavy, objasňování a stimulaci poslání profese, budování společenské prestiže profese a zajištění finančního ohodnocení práce sociálních pracovníků, kvalitu intervencí i péči o duševní zdraví sociálních pracovníků⁷.

I dnes, stejně jako v minulosti, od profesních sdružení očekáváme strukturální podporu pro realizaci společných cílů a hodnot. Poskytnutí fóra pro diskuze a debaty, rozšiřování informací, zejména v oblasti novinek, prostřednictvím akcí, konferencí, projektů a publikací. Podporu členům při řešení klíčových profesních a etických problémů, poskytování včasných informací a postřehů, reakcí a případně i řešení naléhavých výzev, které vznikají ve složitém prostředí politiky a společenských očekávání. Mnohdy i umožnění přístupu ke zdrojům.

Davidová dodává, že profesní sdružení mají i nadále svou významnou roli – zejména jako důležitý prostředek profesní socializace. Jen přichází doba modifikace jejich tradiční podoby fungování, a to např. v oblasti komunikace a přenosu informací. Proto jedním z úkolů je přenést diskuzi a setkávání i do elektronického prostoru. Mezi další úkoly patří podpora sdružení i jako tradičního úložiště odborných znalostí a poskytovatele odborných konzultací otevřeného členům i nečlenům, posílovat spolupráci profesního sdružení s jednotlivci a institucemi i politickými orgány, které mají a mnohdy realizují svůj vliv na profesi. Aby těmto a mnohým dalším úkolům mohlo profesní sdružení dostát, bude dříve nebo později nuceno opustit dosavadní podobu řízení, tedy tzv. dobrovolnické řízení, které neumožňuje soustavně věnovat čas a energii rozvoji a podpoře očekávaných aktivit⁸. ■

⁵ Baudyšová, L., „Sociální pracovnice dobrovolná či z povolání“, Sociální pracovnice 3, 1934, s. 12–13. In.: Kodýmová, P.: Historie české sociální práce 1918–1948. Karolinum. Praha, 2013.

⁶ Wronská, S.: Etika povolání sociálního pracovníka. Sociální pracovnice, 6, Praha, 1937, s. 129–131.

⁷ Tomson, který se věnuje současnému spíše negativnímu vnímání profese sociální práce ve Velké Británii, doporučuje vzít si příklad a učit se od jiných profesních skupin, kde je standardem být členem profesního sdružení a tzv. kolektivně táhnout za jeden provaz s cílem zvýšit vědomí společného úsilí. Tomson, N.: Why we must reaffirm professionalism in social work. The Guardian. [cit. 25. 3. 2016] Dostupné z <<http://www.theguardian.com/social-care-network/2012/apr/23/professional-development-work-practices>>

⁸ Davidová, I.: Místopředsedkyně sekce sociálních kurátorů při SSP, osobní sdělení, 23. 3. 2016, Praha.